

Aurelius Augustinus'un Varlık ile Bilgi Kavramları

Cemal GÜZEL*

Özet

Bu yazıda Hıristiyanlığı felsefeyle temellendirme çabasındaki felsefecilerden Augustinus'un bilgi ile varlık kavramları ele alınmıştır. O bu kavramları da bu çerçevede ele almıştır. Augustinus bir varlık sıralaması yapıp en başa Tanrı ile Formları yerleştirir. Sonra melekler gelir; yerleri de göksel dünyadır. Sıralamanın en altında da Hiç vardır. İnsanlar ile hayvanlar bunların arasında yer alırlar; yerleri de yersel dünyadır. Yarattılardan bir tek insanın ruhu olduğu için göksel dünyaya çıkabilir. Bu da ancak Tanrı'yı, yani hakikati bilirse olur. Bilinenin koşulu da hakikatin Tanrı olduğuna duyulan inançtır. İnsanın Tanrı'ya ilişkin bilgisi, bilgilerinden yalnızca biridir: bu da bilgeliği (*sapientia*) oluşturur. Diğer bilme biçimi madde dünyası hakkındadır; bu da bilimi (*scientia*) oluşturur. İnsan duyu bilgisinden Tanrı bilgisine, bilgeliğe ulaştığında mutlu olup göksel dünyada yer alabilir.

Anahtar sözcükler: bellek, bilgelik, bilgi, bilgi felsefesi, duyu bilgisi, hakikat-Tanrı, varlık, varlık felsefesi

Abstract

This article explores the concepts of being and knowledge adopted by philosopher Augustinus, who tried to establish philosophical foundations of Christianity by developing a framework within which these concepts play a crucial role. Augustinus establishes a hierarchy of beings on the top which God and the Forms are placed. Then comes Angels, whose place is heavenly world. At the bottom is Nothing. Human beings and animals are placed in between, and their place is the earthly world. Among the created beings, only does man have a soul and therefore only he can ascend into the heavenly world. This, in turn, would only be possible through reaching the knowledge of God, that is of Truth. The condition of knowing is the belief that Truth is God. Man's knowledge of God is one among two types of his knowledge and this constitutes wisdom (*sapi-*

(*) Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

entia). The other form of knowledge is about the material world, which constitutes science (scientia). Man can find a place in the heavenly world and reach happiness only by elevating himself to the knowledge of God, that is, to wisdom, from the sensual knowledge.

Key Words: being, epistemology, knowledge, memory, ontology, sensual knowledge, truth-God, wisdom

I

Aristoteles'te varlık olmak bakımından varlığı, varlıksal nedenleri inceleyen bir bilim olan *prote-philosophia* -varlık felsefesi- ortaçağa gelindiğinde Tanrı'yı, Tanrı'nın varolanların yaratıcısı olduğunu kanıtlayan bir bilgi alanı olur. Artık soruşturulan varlığın yapısının ne olduğu değil nasıl yaratıldığıdır. Dolayısıyla da, nedenlerden yalnızca varolan her şeyin nedeninin ne olduğu anlamında sözedilir. Oysa Aristoteles'in nedenleri teklerin nedenleridir.

Aristoteles varlıkla uğraşmaya bilgiyle ilgili bir soruyla, "nasıl biliyoruz?" sorusuyla başlar. "Nasıl biliyoruz?" sorusundan bilgiye, bilgiden de bilgeliğe varır. Bilgeliğin ne olduğu sorusuna verdiği yanıtla da varlık alanına girer. Ona göre bilgelik, kesin ilkeler ile ilk nedenlerin bilgisine sahip olmaktır. Kesin ilkeler ile ilk nedenlerin bilimi en etkili bilimdir. Çünkü ancak ilk nedenler bilindiğinde her şey bilinir; ilk ilkeler ile nedenlerin bilgisi en doğru bilgidir. Bir şeyin bilgisi de o şeyin nedeninin bilgisidir. Nedenlerse dört türdür: I) *ousia*-nelik anlamında-; II) *hyle* - madde ya da *hypekeime--non* -dayanak-, III) hareketin başlangıcı; IV) iyi olan ya da ereksel neden (983 a27-28).

Aristoteles kendisinden önce gelen felsefecilerin nedenler hakkındaki görüşlerini soruşturup bunların pek çoğunun maddesel ilkeleri her şeyin ilkesi yaptığını belirtir (983b). Çünkü su, hava, toprak, ateş gibi şeyler cisimsel şeylerdir (987a). Bunlara göre her şeyin kendisinden doğup yine kendisine döndüğü bir şey vardır; ilk ilke, ilk öge (*arkhe*) de budur. Aristoteles'e göre bir tek Platon iki neden görebildi: I)özsöz neden; II) maddesel neden (988a). Platon şeylerin nedenleri olarak şeylerle aynı sayıda ideayı gösterir (990b), Aristoteles bu noktada Platon'a pek çok eleştiri yöneltip bu görüşün iler tutar yanı olmadığını söyleyecektir (99ü-992b).

Aristoteles'in kendisinden önce gelen felsefecilere köklü bir eleştirisi vardır. Ona kalırsa, evrenin bir olduğunu; temel madde olarak da bir tür şeyi görenler pek çok bakımdan hatalıdır. Her şeyden önce, cisimsel olmayan şeyler de olduğu halde yalnızca cisimsel bir ögeyi benimsiyorlar. Bu cisimsel öğelerden de hangisinin hangisinden önce geldiğini araştırmıyorlar. Oluş ile yokoluşa, ayrıca her şeye ilişkin fiziksel bir açıklama getirme çabasıdadır. Bunu yaparken de hareketin başlangıcını hesaba katmıyorlar (988b-989a).

Aristoteles bütün bu felsefe tarihi eleştirisinden şöyle bir sonuca varır: Varlığın çeşitli anlamlarını birbirinden ayırmadan varlığın öğeleri araştırılamaz.

II

Aristoteles'ten yaklaşık altı yüzyıl sonra yaşamış olan Plotinos *prote-philosophiaya* bakışı değiştirir. Plotinos'a göre her şey Bir'den (*hen*) fışkırır (Yun. *proodos*, Lat. *emanatio*, Ar. *sudur*), ondan çıkıp, aşağıya doğru iner. Sonra Bir'den türeyen bu varlıklar yeniden Bir'e dönerler (Yun. *epistrophe*, Lat. *conversio*, Ar. *uruc*). Bir, bir şey değildir; o her şeyden önce gelir; bir biçimden, düşünülen bir biçimden bile bağımsızdır (*Enn.* vı, 9 3). Bir'i insan ne bilgiyle ne de düşünceyle anlar. Bu fışkırmada öncelik-sonralık vardır. Önce olanların sonra gelenlerden daha üstün oldukları kabul edilir. Çünkü, sonra gelenler kendilerinden fışkırdıkları yetkin nedenden uzaklaşmışlardır. "Bir'in ışığı" daha aşağılara daha az ulaşır. Türeyen şey türeticisiyle aynı olmakla birlikte ondan daha zayıftır. Çünkü özellikleri türden çıkanda silinir (*Enn.* III, 8 5). Veren, yapan ise kendisinden hiçbir şey yitirmeyen verip yapar. Bu sıralamada en altta madde vardır. Madde saf varolmamadır. İyinin tam karşıtıdır; tüm gerçeklerin en çirkini, kötülüklerin kaynağıdır. Ne ki, yine de her eser gibi nedenine benzer. Plotinos maddeyi de cisimli madde ile cisimsiz madde olmak üzere ikiye ayırır. Çizimsiz, madde varlıktır. Cisimli maddede cisim ile madde vardır ama o varlık değildir. Bu daha sonra, Hıristiyanlıkla iyice belirginleşecek olan maddesel olanın kötü olduğu düşüncesinin kaynağı olacaktır. Plotinos'ta daha aşağı basamaklardaki varlıkların Bir'e dönebilmeleri için arınmaları, maddenin egemenliğinden kurtulmaları ruhun özgürlüğe kavuşması gerekmektedir.

Mutlu yaşamak isteyen insanın bedenle ortak yaşamaktan kurtulması; gözlerini yukarı çevirmesi, örneği ile yaşam kuralını oradan alması gerekmektedir. Ruhun bedenden ayrılmasıysa kendi içine çekilmesi, bütünüyle duygusuz kalmasıdır (*Enn.* ı, 2 4).

Plotinos, cisimli maddeyi varlık diye görmediği için Aristoteles'in birincil ousialarını kabul etmez. Yalnızca düşünülür madde (Aristoteles'in ikincil ousiaları) *ousiadır*.

Varlık hakkındaki bu iki görüsten ikincisi, Plotinos'unki Augustinus'u etkileyen görüş olacaktır.

III

Augustinus'un varlık kavramı

Bütün ortaçağ felsefesi Hıristiyanlığı temellendirme uğraşı diye görülebilir. Augustinus da Hıristiyanlığı felsefeyle temellendirmek için uğraşacak, bunun içinde de kaynağını Helen dünyasından, özellikle de Plotinos'un felsefesinden alacaktır. Çünkü Plotinos'un, her şey *contemplatio* etkinliği sonucu Bir'den fışkırır düşüncesi ile maddenin saf kötülük olduğu düşüncesi, her şeyi Tanrı'nın yarattığı düşüncesiyle, maddenin saf kötülük olduğu düşüncesi de insanın ruhunun kötü olan bedenden uzaklaşıp kurtulması düşüncesiyle bir tutulacaktır. Hıristiyanlığı temellendirmek için Helen dünyasının, yani çoktanrılı bir dünyanın

felsefesine başvurmaksa tüm Hıristiyan (ayrıca İslam) düşüncesinde birtakım sorunlarla yol açacaktır. Örneğe, Augustinus'ta da görüleceği gibi Tanrı bilgisi ile gerek mantık gerek matematik ilkeleri gibi birbirine benzemez konular, doğal bir ışıkla. Tanrı'nın inayetiyle bildiğimiz konular olacaktır. Tanrı bilgisi ile bu ilkeler "mutlak doğruluklarının" kaynağını Tanrı'nın mutlaklığından alacaklardır.

Kilise Babaları felsefesinin en önemli felsefecisi olan Aurelius Augustinus (354-430) -Tagaste/Numidya [Cezayir], yaklaşık bin yıl süren ortaçağın, yaşamı çok renkli geçen. felsefecilerinden biridir. Sıkı bir Hıristiyan düşmanı Maniciyken sıkı bir Hıristiyan olup piskoposluğa kadar yükselmiştir. Akademia kuşkuculuğunun etkisinde kalmış, sonra Platon ile Yeni Platonculukta karar kılmıştır.

Hıristiyan inancının kavramsal yapısını kesin olarak kurduğu söylenen Augustinus'a göre insan asıl olarak kurtuluşu için uğraşmalıdır. Yani Tanrı ile ruh hakkında bilgi edinmeye çabalamalıdır. Diğer konularla uğraşmaksa insanı kibre götürür. Esenlik peşinde koşmayı bilgi peşinde koşmakla bir tutan Augustinus için doğru bilginin olanaklı olduğunu söylemek kaçınılmazdır. Doğru bilginin de zamanla değişir bir doğruluğu yoktur. Zamanla değişmez bir doğruluğun olması, buna karşılık gelen mutlak bir varlığı, yani Tanrı'yı gerektirecektir. Çünkü Tanrı öncesiz-sonrasız diye kabul edilmezse mutlak doğru da olamaz diye düşünülecektir. Dolayısıyla Augustinus hakikat ile Tanrı'yı -varlığı- aynı şey olarak kabul eder. Hakikat Tanrı'dır, bilgelik Tanrı'dır, mutluluk Tanrı'dır. *İtiraf*'da hakikatin ta kendisi, dünyada ne varsa onların yaratıcısı dediği Tanrı'dır (*Conf.* ıı 6). Tanrı duyulur nesnelere alanında değildir. Tanrı'nın duyulur nesnelere alanında olmamasının nedeni, cisimlerin Tanrı'nın nitelikleri arasında olan niteliklere sahip olmamasıdır. Bu nitelikler bozulmazlık, değişmezlik ile dokunulur olmaktır (*Conf.* vı 1). Duyulur dünya devinimin, değişimin egemen olduğu dünyadır. Cisimler yoktan varolurlar, varken sürekli değişime uğrarlar, sonra da yok olurlar. Cisimlerin kendi formları da yoktur. Çünkü bir cismin kendi formu olması demek, o cismin bu forma değişmeden, bozulmadan sahip olması demektir. Oysa cisimler belli bir forma bürünür, sonra da bunu yitirirler. Bunun için de kendi formlarının sahibi değil taşıyıcılarıdır. Bu formları kendilerine veren, yani cisimlerin formlarının ilk örneklerini tasarlayan Tanrı'dır. Tanrı, bu formların tasarlayıcısı olduğu için her şeyin ilk nedenidir.

Augustinus'a göre Tanrı bütün varolanları -duyulara verilen, usu olan, ruhsal, maddesel varlıkları- kendi suretinden yaratmıştır (*Conf.* vı 3). Böyle olmakla birlikte Augustinus panteist değildir. Bu nedenle de Tanrı'nın, yani yaratıcının tüm yaratılanlarda hiçbir biçimde bulunamayacağını ileri sürer (*Conf.* xı 20). Tanrı bütün varolanları şekilsiz ilk madde olan Hiç'ten özgür iradesiyle yaratmıştır. Tanrı ruhtur: genişliğine, uzunluğuna ölçülebilir örgenleri, kütlesi yoktur (*Conf.* ıı 7) Hiç, şekilsiz ilk maddedir; görünmeyen. dağınık, biçimsiz. kütledir: görünür olması için şekil kazanması gerekir

(*Conf.* xıı 7). Ona şekil verense Tanrı'dır. Tanrı evreni yaratmadan önce tasarlamış, onu bu tasarıya göre yaratmıştır. Bu yaratış da süreklidir. Tanrı biçimleri, uzam-zamanı, bir de maddeyi yaratmıştır. Böylelikle, yalnızca Tanrı'nın değil, biçimlerin, formların varlığı da tek tek nesnelere önce gelmektedir.

Tek tek şeylerin varolmadan önce Tanrı'da bulunduğunu söyleyen Augustinus, bu görüşüyle, ortaçağ boyunca sürecek "tümeller tartışması"ndaki yerini de kavram gerçekçisi olarak belirleyecektir (*universalia sunt ante rem*).

Tek tek şeylerin varlık nedeni Tanrı'nın onları bilmesidir (*Conf.* vıı 4). Tanrı'nın bilmesi tüm evrenin varoluşunun koşuludur.

Augustinus'un varlık görüşü, varolanlar arasında bir sıra gözetir. Bu sıraya göre, en üstte değişmez olan, zaman ile uzamın dışında yer alan cisimsiz, varlık, yani Tanrı ile onun evreni yaratmasına eşlik eden formlar- Augustinus bunları öncesiz.-sonrasız. ilkel olarak adlandırır; şeylerin değişmez, özleridir; oluşturulmamışlardır, Tanrı'nın zihninde hep var oldukları gibi vardılar, yani ne varlığa gelirler ne de yok olurlar öte yandan zaman-mekan içinde oluş ile yokoluşa bağlı her şey bunlara göre olur- vardır. Bu sıranın en altındaysa, olanak halinde bütün varolanları kendinde barındıran şekilsiz ilk madde, yani Hiç vardır.

Oluş ile değişmeye uğrayan nesnelere, yani zaman ile uzamda yer alan tek tek nesnelere gelince, bunlar da Tanrı ile Hiç'in arasında yer alırlar. Ruh ile bedenden oluşmuş insansa tek tek nesnelere önce gelir. İnsan ne yalnızca bedendir ne de yalnızca ruh; ikisinden oluşmuş bir varlıktır. Ruh insanın iyi yanı bedense kötü yanı (*CD* xııı 24). Ne ki, insanlardan da ruhlarıyla Tanrıya daha yakın olanlar daha üstte bedenleriyle madde dünyasına yakın olurlarsa diğerlerine bakarak, daha alta yer almaktadır. Augustinus'a göre insan, melek ile hayvan arasında yer almaktadır.

Augustinus böyle sıraladığı var olanları ayrı ayrı dünyalara yerleştirir Meleklerin bulunduğu dünya göksel dünyadır. İnsanların hayvanların ,tek tek nesnelere içinde buldukları dünyaysa yersel dünyadır. Ne ki İnsanın özel bir durumu vardır: Tanrının yaratıkları arasında yalnızca insan – ruhu olduğu için yersel dünyadan göksel dünyaya geçebilir, o da tek koşulla –bilgelige (*sapientia*) ulaşabilirse yani hakikatin kendisi olan Tanrıya kavransa.

Augustinus'un varlık görüşü Plotinos'un varlık görüşüne oldukça benzemekle birlikte (özellikle "cisimsiz. varlık" konusunda Plotinos'tan etkilenmiştir), bu iki görüşün birbirlerinden ayrıldıkları oldukça önemli bir nokta vardır. Plotinos'un varlıklar sıralamasında. Bir hariç, sonra gelen varlıklar, önce gelenleri seyredalıp taşmakla varolurlar. Bu varolmanın zorunlu koşuludur. Oysa Tanrı evreni Hiç'ten özgür iradesiyle yaratmıştır.

IV

Augustinus'un bilgi kavramı

Augustinus, Aristoteles'in *Nikomakhos 'a Etik*'in hemen başında, insanın mutlu olmak istediğini, "mutlu yaşamak isteyen insanın gerçekleştirmesi gereken etkinliğin" de *theoria* etkinliği olduğunu (yani ruhun usu olan yanının bir bilme etkinliği) şöylelemesine benzer biçimde, insan etkinliklerinin varmak istediği amacın mutluluk (*beatitudo*) olduğunu söyler. Mutlu olmanın koşulu da doğru bilgiye ulaşmaktır. Kötülük sorununu yine Yeni Platonculuktan etkilenecek Augustinus, mutluluk konusunda da mutluluğun bilgelik olduğunu söyleyerek Helen geleneğini sürdürür.

Kendi *naturasını* yaratıcısı olaydı, insanın bilgiyi eğitimle (başkalarından) edinmeyip kendi kendine yaratması gerekirdi. Benzer biçimde, insandan çıkıp yine insana dönen sevgi insanın yaşamını kutlu kılmaya yeterdi. Ne ki, insanın *naturası* Tanrı'yı kendisinin zorunlu nedeni olarak gerektirdiği için, Tanrı insanın bilge olabilmesini sağlayan öğreticidir; kutlu olabilsin diye ona ruhsal hoşluk verendir (*Conf.* x1 25).

Buradan hareketle söylenebilecek olan, bilginin, kendisi için değil de mutluluğa ulaşmak için arandığının kesin olduğudur. Bu aynı zamanda ilkçağın bilgiyle (ama belli bir tür bilgiyle, başka bir şey için değil kendisi için aranan bilgiyle) mutluluk arasında kurdukları sıkı bağa da işaret eder. Ancak Tanrı'yı anlayıp onun buyruklarını izleyerek ulaşılabilecek bilgi hakikattir. Çünkü, hakikatin değişmez, olmak, öncesiz.-sonrasız. olmak, duyular aracılığıyla kavranır olmamak gibi özelliklerini taşıyan tek varlık Tanrı'dır. Bu olduğunda Tanrı'ya ya da bununla aynı şey demek olan hakikate (*Conf.*,1 5) ulaşılabilecek, bu da mutluluğa ulaşmak demeye gelecektir; çünkü mutluluk da hakikatin kendisinden, Tanrı'dan doğar. Hakikatten gelen bu mutluluğu da herkes ister (*Conf.*, v 5; x 20-23). Augustinus, bilgelik Tanrı'ysa felsefe de tanrıseverliktir diyecektir; felsefe -cilerse doğru bilgeliği sevenler (*CD*, VIII 1).

Dolayısıyla hakikat ile hakikatin nesnesi (varlık- Tanrı) aynı şey olacaktır. Böyle olduğuna, yani hakikatin Tanrı olduğuna da inanmak gerekir. Çünkü böylesi bir inanç bilmenin koşuludur; bilmek için ise inanmayla başlamak gerekir (*credo ut intelligam* anlayayım diye inanıyorum).

Böylelikle, Augustinus hakikatin olanaklı olduğunu, bunun da insan için ulaşılabilebilir olduğunu kabul eder. Çünkü, hakikatin olabileceğinden kuşku duyanlara karşı söylenebilecek en azından bir hakikat vardır: "varız, var olduğumuzu biliriz; varlığımızdan, ayrıca bunun hakkındaki bilgimizden hoşnutuzdur" (*CD*, x1 26). Böyle olduğunun kanıtı da çok kötü durumda olanların, deva bulmaz hastalıklara yakalanmışların bile yok olup gitmeyi istememeleridir (*CD*, x1 27). İnsanın var olduğunun bilgisine ulaşması için bir duyu organının yardımına da ihtiyacı yoktur. Bu bilgiye başka bir şey aracılığıyla değil anlık bir sezgi aracılığıyla ulaşılır.

"Varım, bunu biliyorum, bundan hoşnutluk duyuyorum" diyen, bu söylediğinden de çok emin olduğunu belirten Augustinus, bu bilgilerin ışığında da Akademiacıların "ya yanılıyorsan"⁷ sorusundan korkmadığını ekler (CD, x1 26). Kendisi bu soruyu da uslamamasının bir parçası haline getirir. "Eğer yanılıyorsam, varım" (*Si fallar, sum*) der.* Çünkü ona göre var olmayan yanılmaz da. Kişi var olduğunu bildiğini bilmesinde de yanılmaz. Böylelikle Augustinus, her türlü hakikatler, kuşku duyanlara karşı, anlık bir sezgiyle kavranan sağlam bir hakikat dile getirmiş olur: "kendi varlığımız". Bundan başka, matematik ile geometrinin bilgileri, ayrıca mantığın ilkeleri birer hakikat olarak vardır. Çünkü bunlar da zihnin yapısında var olan, duyular aracılığıyla edinilmemiş hakikatlerdir.

Augustinus'a göre, hakikatin Tanrı olduğuna inanmak gerekiyordu. Böylesi bir inancın oluşmasının koşulu "bildirilmedir"; Tanrı'yı "bildiren" de İsa'dır. "Belli belirsiz' bir imanla tanıdığımız seni daha açıkça tanımak için... insan olan oğlunla ve habercinin aracılığıyla bana esinlediğin inançla sana yakarıyorum" (*Conf.*, 1 1). Çünkü insan ne duyular aracılığıyla Tanrı'yı bilir ne de dış dünyadan yola çıkıp ona kanıt bulabilir. İnsan zihni de tek başına hakikatin bilgisine ulaşamaz. Bunun için tanrısal ışığa gerek vardır. İnsanın kendi ruhuna dönüp Tanrı'yı, hakikati orada araması gerekir. Ruh yaratıldığında-özü belirlenmemiş, tümüyle gerçekleşmemiştir; kendini gerçekleştirme olanağı vardır. Tanrı'nın yaratması da ruha varolması için çağrıdır (*vocatio*). "Beni çağırdın, bana bağırdın, sağırlığımı iyi ettin Parladın, ışıldadın ve körlüğümü iyi ettin" (*Conf.*, x 27). Yalnızca insanın ruhu olduğu için, insan Tanrı'nın bu çağrısını duyar. Kendinde bulunan olanakları gerçekleştirdiğinde de bu çağrıyı yanıtlamış olur. Kendisini gerçekleştirir yani kendi bilincine ulaşır; dolayısıyla Tanrı'nın bilincine de ulaşır. Bu da onu *esse-den existentiaya* geçirir.

Augustinus, duyu bilgisinden doğru bilgiye, hakikate nasıl ulaşıldığı sorusuna da Kutsal Kitabı temel alarak yanıt verir (1 Cor.4.16). Augustinus, Kutsal Kitabın insandan "dıştaki insan" [beden] ile "içteki insan" [ruh] olmak üzere iki türlü sözettiğini belirtip bilgi felsefesini de bu ikili ayrıma dayandırır (CD, x11 24). Ruh bütün insan değildir ama insanın daha iyi yanıdır; insanın dış dünyadan bağımsız, olmasını koşuludur. Beden de bütün insan değildir; ne ki, insanın daha bayağı yanıdır, ikisi biraraya geldiğinde insan adını alır. "Dıştaki insan" bu dünyaya aittir; insanın beden yanıdır. Beden

* Akademiacılar doğru bilginin olamayacağını, doğru bilgi için bir ölçüt sunanların -Stoacıların- yanıldıklarını ileri sürerler. Çünkü böyle bir ölçütü ya duyular ya da us sağlayacaktır. Ne ki duyular insanı yanıltır, örnekte "aynı kule uzaktan yuvarlak, yakından kare" görünür; *paralogism* gibi bozuk uslamalara bakılıp usun da doğru bilginin ölçütü olamayacağı söylenir.

İmdi, gerek doğrudan duyuların ele alınması gerek bozuk uslamalara bakılarak konuşulması, duyu bilgisi dışındaki bilginin hesaba katılmadan konuşulduğuna işaret etmektedir. Kimileyin duyuların insanı "yanılttığından yola çıkılıp, yani duyu bilgisine bakılıp her tür bilgi için bir sonuç çıkarılmakta, doğru bilginin olanaklı olmadığını söylenmektedir.

de duyu organları aracılığıyla dış dünyaya, fizik dünyaya bağlıdır. Augustinus'a kalırsa bunlar hayvanlarla insanların ortak yanlarıdır. Hayvanların da duyuları vardır; bunlar fizik nesnelere algılar, belleklerine yerleştirir, gerektiğinde de anımsarlar, "İçteki insan" kişinin içindedir; ruhudur. Sanki iki insan var gibidir ama aslında tek insan vardır. İçteki insan ussal ruhtur; Tanrı'nın soluğuyla ya da esiniyle insana, yani bedene iletilmiştir. Dıştaki insan Tanrı'nın topraktan yapıp bir ruh verdiği, canlı bir beden kıldığı şeydi; yani insan canlı bir ruh olabilmektedir. Bedeni olan insan duyuları aracılığıyla maddi dünyasına bağlıdır. Bu bağıllık onu madde dünyasına çeker. Bunun için ruh kendine yönelmeli, kendini bilmeye çalışmalıdır.

İçteki insan duyuların şeylerin algısını "dıştaki insan" aracılığıyla bilir. Evrenin güzelliğini tüm canlılar bilir; her canlı Tanrı'yı görür. Ama bu canlıların tümü onun hakkında soru soramazlar, duyularının ötesinde onu yargılayacak bir usları yoktur. Bunu ancak, insan, o da "içteki insan" aracılığıyla yapar (*Conf.*, x 6). İnsan zihninde, insan ile hayvanın farkını ortaya koyan bir etkinlik daha gerçekleşir: cisimleri cisimsel olmayan ilkelere yargılama. İnsan fizik dünyayı, fizik dünyada olup bitenleri adalet, iyilik gibi ilkeleri temele alarak yargılar. Augustinus'a göre bu ilkeler öncesiz sonrasızdır, değişmezler.

İnsan usunda, gelip geçici şeyleri bilmeye yarayan bir yan daha vardır. Augustinus bu yan da "alt us" adını verir. "Alt us" duyular aracılığıyla gelen, imgeleri bellekle toplanan verileri işler.

Bu iki ustan, daha doğrusu usun bu iki yanından üst us sayesinde insan bilgeliğe (*sapientia*), alt us sayesinde de bilgiye (*scientia*) erer. *Sapientia* madde dünyasını bir kenara bırakmış ruhun ulaşabileceği bilgidir. *Scientia* da madde dünyası içinde kalan ruhun duyumlama, imgelem gibi edimleriyle ulaşılan bilgidir. Usun bu iki yanı arasında şöyle bir ilişki vardır: "Alt us" duyuların insanlara sağladığı verileri işler, bu verilerin işlenmesiyle ortaya konmuş imgeleri kullanır. "Üst us"sa bu verileri yargılayacak ilkeleri seyredalıp (*contemplatio*) insanın bunları kavramasını sağlar. *Sapientia* insana, "alt us" aracılığıyla bilgisi edinilen fizik dünyada, nelerin öncesiz-sonrasız ilkelere uygun olduğunu bilgisini verir. *Scientia* da böyle durumlarda ne yapılacağını bilgisini verir. Dolayısıyla *scientia* "eylemeyle" de ilgilidir.

Böylesi bilgi felsefelerinin kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkan, "Değişebilir olan insan usu, değişmez, öncesiz-sonrasız hakikati, yani Tanrı'yı nasıl kavrar?", "Tanrı'nın seyredalınması nasıl olanaklıdır?", "Kavradığı bu hakikatlerin insanda yeri neresidir?" gibi sorular vardır.

Değişebilir olan insan usu, değişmez, öncesiz-sonrasız hakikati, yani Tanrı'yı "üst us" aracılığıyla kavrar. Böylesi hakikatlerin yeri bellektir: "üst us" belleği araştırarak bu hakikatleri kavrar. Bellekte aradığı ise, belleğe duyular aracılığıyla giren imgeler değil

de buradaki öncesiz.-sonrasız, hakikatlerdir. Böylece, hakikate ulaşılma isteniyorsa ruhun içinde kalınmalı, belleğe başvurulmalıdır (*Conf.*, x 8). Tanrı duyular aracılığıyla bilinemez. Böyle olsaydı ustan yoksun "atlar ile katırlar" da onu bilirlerdi. Öyleyse Tanrı'yı bilmek için başka bir şey gereklidir. Augustinus'a göre bu şey bellektir, insan Tanrı'yı bilmek için belleğini işe koşar. Bellek "sayısız, imgeler hazinesini" içerir; ayrıca duyular aracılığıyla algılanan nesnelere "azaltılıp arttırılıp değiştirilerek" oluşturulan, unutkanlığın "yutmadığı" düşüncelerin saklandığı yerdir.

İnsan bir şey anımsamak istediğinde belleğine başvurur. Bunlardan bir kısmı hemen, bir kısmı da uzun bir araştırmadan sonra belleğe gelir. Kimileyin de başka bir şey aranırken başka şeyler anımsanır. Bunlar uzaklaştırılıp asıl anımsanmak istenen belleğin derinliklerinden çıkarılır. Eskiden belleğe yerleşmiş olanlar yeni şeyler gelince yerlerini bu yeni şeylere bırakıp silinir, istendikte yeniden ortaya çıkarlar.

Duyular aracılığıyla algılanan şeyler başka başka yollardan örnekse şekil gözle, ses kulakla- belleğe girer. Belleğe yerleşen nesnelere kendileri değil, anımsandığında düşünceye görünen nesnelere algılanabilir imgeleridir. Belleksiz bir şeyler söyleyebilmek olanaksızdır. Bellek yoksa insanın bilgi onaya koyması olanaklı olmayacaktır".

Bellekte yalnızca fizik nesnelere imgeleri yoktur. Belleğin daha gizli yerlerinde, imgeler olarak değil de düşünceler olarak özgür bilimlerin konuları, diyelim edebiyatın, tartışma sanatının konuları da vardır.*

Bellekte duyular aracılığıyla gelmeyen bir bilgi vardır. Şöyle ki, her varlık hakkında "var mıdır?", "yapısı nedir?", "cinsi nedir?" soruları sorulduğunda, kişi bu sözcükleri oluşturan seslerin içinde olduğunu bilir. Ne ki, bu seslerin dile getirdikleri ne duyular aracılığıyla bilinir ne de ruhun dışında bir yerlerde görülür; bunlar bir başkasının sözlerinden de öğrenilmez. Bellekte saklanan bunların imgeleri değil, kendileridir. Augustinus burada kendisine bir soru sorar: "Peki öyleyse tüm bunlar belleğime nereden, nasıl girdiler?" Yanıt "bilmiyorumdur". Kişi onları kendi içinde bulur, doğru olduklarını kabul eder, gerektiğinde başvurmak üzere belleğinde saklar.

Bellekte, sayılar ile boyutlara ilişkin, hiçbiri duyularla edinilmemiş, pek çok yasa vardır.

Ancak, kişinin Tanrı'ya ulaşabilmesi için belleğinin de ötesine geçmesi, bellek denen gücü aşması gerekir. Çünkü hayvanlarda da bellek vardır, böyle olmasaydı hayvanlar belirli bir alışkanlığı edinemezlerdi (*Conf* x 7-12), Ayrıca bellekte Tanrı'ya ilişkin bir anı da yoktur. Belleğin ötesine geçmek için ruh kendisinde yanılmanın nedeni olan şeyleri ayırmalıdır Kendi üzerine katılanları atmalıdır: inanmalıdır. Dolayısıyla Tanrı bilgisine uslamlamayla değil "doğal bir ışıkla" ulaşılır. Ruh kendisini dolaysız, aracısız bilir.

---

*Aristoteles'e göre kendi uğruna varolan bilim özgür bilimdir (982a, 982b). Augustinus'un söz konusu kavramı kullanımı da bundan farklı değildir.

Augustinus'a göre burada sorulması gereken bir soru daha vardır: Tanrı hakkındaki bu şeyler nasıl oluyor da bellekte yer alıyor? Yani, bellekte duyular aracılığıyla gelmeyen bilgilerin de olduğudur (*Conf*, x 10).

Hakikatlerin belleğin hangi kısmında oldukları sorusunaysa Augustinus'a göre bir yanıt verilemez. Çünkü bellekte yer ya da kısım diye bir şey yoktur. Ama kesin olan şudur: Tanrı bellektedir (*Conf*. x 25-26). Bunların insan belleğinde nasıl olup da bulunduğu yanıtı şudur: Tanrı insan ruhunu yaratırken onu kendi görüntüsü olarak yaratmıştır " (*Conf*. vı 3). Onun için hakikatler bellektedirler. İnsan hakikati kendi ruhunda bulur bulmasına ama bunun nedeni kendisi değil hakikattir, yani Tanrı'dır. İnsanın ruhunda hakikat vardır ama hakikat insanın dışındadır. Bu hakikatleri ruhta yeniden canlandırmak. Tanrı'nın sözlerini dile getiren İsa'ya kulak vermektir. Onun sözleri insanın ruhunda -belleğinde- bulunan hakikatleri uyandıracak, onları anımsamayı sağlayacaktır. Bu nedenle hakikate ulaşmak için öncelikle İsa ile İncil'e iman etmek gerekir. Bu inanç insanı Tanrı'ya, yani hakikatin kendisine götürecektir (*CD*, xı 2). Tanrı ile insan arasında aracı olan İsa sayesinde, zaman içinde değişebilen insan ruhu, hiç değişmeden kalan bir zihni yani Tanrı'nın zihnini kavrayabilecektir. İsa'nın sözleri insana *sapientia* nın yolunu açacaktır. Bu bilgeliğin ışığında, insan bu dünyada cenneti kurabilmek için neler yapması gerektiğini bilecek; bunları yaparak mutluluğa ulaşacaktır.

V

Sonuç olarak Augustinus'un bir varlık sıralaması yaptığı, bu sıralamanın en başına da Tanrı ile Fomlar'ı yerleştirdiği söylenebilir. Tanrı'dan sonra melekler, meleklerden, sonra insanlar, insanlardan sonra hayvanlar, sonra tek tek şeylerin geldiği sıralamanın en alt basamağında da Hiç vardır. Bunlardan melekler göksel dünyada: insanlar, hayvanlar, tek tek şeyler de yersel dünyadadır. Yersel dünyanın sakinlerinden yalnızca insan, ruh ile bedenden oluştuğu için, ruh da insandaki Tanrısal yan olduğu için göksel dünyaya çıkabilir. Bu da ancak hakikati, yani Tanrı'yı bilirse olur. Böylelikle hakikati insan ruhunun dışına çıkararak Augustinus bilgisel olanı varlıksal alana taşıyarak hakikatle Tanrı'yı bir tutar. Bilmenin koşulu da hakikatin Tanrı olduğuna duyulan inançtır, insan usu inanç yoluyla arınır, ancak arınmadan önce sonra hakikatin bilgisine, Tanrıya yönelir.

Dolayısıyla Augustinus'la bilginin iki kaynağı olduğu söylenebilir: 1- Tanrı, 11-duyular. Tanrı ilk varlık olmakla birlikte bilgisine en son ulaşılır olandır. Madde dünyası varlık olarak sonra gelmekle birlikte ilk bilinebilir olandır. Asıl çabada Tanrı'yı bilmek olmalıdır. Duyular bunu sağlamaz. Duyular ancak madde dünyasındakileri bilmeye yeterler. Duyu bilgisi önemlidir ama duyu bilgisinde yanılma vardır. Bu onu hayvanlardan ayıran özelliktir. Ayrıca ruh insanın kesin bilgiye, hakikate, Tanrı bilgisine ulaşmasının

olanağını verir. Böylelikle, insan ruhuna bakmalıdır . Ruhuna dönen, içine bakan insan orada belleği görür Bellek nesnelere algılanabilir nesnelere simgelerini kendisinde bulunan yasalar, ilkeler aracılığıyla kavramlar haline getirir. Bellekte acı, sevinç, nefret ,sevgi gibi duygulanımlar da vardır Ama Tanrı bilgisine ulaşmak için bellek de yetmez. Çünkü bellekte Tanrı'ya ilişkin bir anı yoktur. Tanrıya ulaşmak için belleğinde ötesine geçilmezli ,uslanma kırılmalı, inanmalıdır. İnanma uslanmayı kırıp Tanrıya' ulaşmanın tek yoludur.

Böylelikle iki büyük varlık bölüntüsü iki tür bilme vardır: 1-Tanrı hakkındaki bilgimiz bilgeliği (*sapientia*); 11- fizik dünya hakkındaki bilgimiz' de bilimi (*scientia*) oluşturur. Bilgelige eren insan da hakikati bilir, Tanrı'yı bilir, mutlu olur. Yeri de göksel dünyadır.

KAYNAKÇA

- Barnes, Jonathan (yayımlayan), The Complete Works of Aristotele, 2.cilt, Princeton University Press,New Jersey, 1985
- Plotinos, Enneades, çev, Stephen MacKenna ile B.S. Page Enclopedya Brittanica İnc., Chicago, 1952
- Augustinus,İtiraflar, Çev. Dominik Pamir, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Augustinus, The Confessions, The City of God, on Christian Doctrine, Çev. Marcus Dods (c. Of G.)
- ; J.F. Shaw (on C.D.) Encyclopadeia Britannica inc., Chicago, 1952
- Zekiyan, Boğos, Augustinus un Bilgi, Teorisinde İçgerçeği Prensibi ve Süje nin Kendini Bilmesi (memoria Sui) Felsefe arkivi, Sayı19, 1975